

Лекція 1. Медичні правовідносини

- ▶ 1. Медичні правовідносини: поняття, ознаки, склад.
- ▶ 2. Класифікація медичних правовідносин.
- ▶ 3. Суб'єкти медичних правовідносин.
- ▶ 4. Об'єкти медичних правовідносин.
- ▶ 5. Зміст медичних правовідносин.
- ▶ 6. Підстави виникнення, зміни та припинення правовідносин.

Література

- ▶ 1. Булеца С.Б. Цивільно-правові відносини в галузі медичної діяльності: проблеми теорії та практики. Ужгород : Поліграфцентр «Ліра», 2015. 600 с.
- ▶ 2. Дічко Ганна. Медичні правовідносини як предмет регулювання медичного права. Национальный юридический журнал: теория и практика. Febrero. 2017. С. 9-12. URL: <http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2017/1/2.pdf>.
- ▶ 3. Маййданик Р.А. Медичне право в системі права України. К. : Алерта, 2013. 32 с."
- ▶ 4. Миронова Г.А. Приватноправове регулювання особистих немайнових відносин у сфері надання медичної допомоги. Монографія / під ред. О.Д. Крупчан. К., 2015. 309 с.

1. Медичні правовідносини: ПОНЯТТЯ, ОЗНАКИ, СКЛАД.

- ▶ Будь-яке правовідношення є способом перетворення або умовою існування відносин при здійсненні медичної діяльності. Правовідносини є умовою руху і способом конкретизації відносин у медичній сфері, а також вони є засобом закріплення відносин, які виникають між усіма суб'єктами медичного права.
- ▶ Медицина – це система наукових знань і практичної діяльності, метою якої є зміцнення і збереження здоров'я, продовження життя людей; запобігання, діагностика і лікування хвороб. Медицина неоднорідна як за складом, так і за змістом. Існують два види медицини: народна медицина (цілительство) і медицина традиційна (наукова).

Медичні правовідносини мають низку ознак, що у своїй сукупності роблять їх подібними до інших видів суспільних відносин:

:

- ▶ 1) юридична рівність сторін, якими виступають пацієнт та лікувальний заклад у договірних відносинах з надання медичної допомоги та їх не підпорядкованість одна одній;
- ▶ 2) вільний вибір пацієнтом лікаря та методів лікування;
- ▶ 3) наявність в обох сторін суб'єктивних цивільних прав та обов'язків, у разі порушення яких виникає можливість застосування цивільно-правової відповідальності та звернення до суду за захистом порушеного права;
- ▶ 4) відносини з надання медичної допомоги регулюються нормами цивільного, адміністративного законодавства тощо та договором.

Медичні правовідносини визначають сфері медичної діяльності, суб'єкти яких є носіями юридичних прав і обов'язків, або як результат впливу норм медичного права на поведінку суб'єктів медичного права, внаслідок якого між ними виникають правові зв'язки. Специфічною рисою медичних правовідносин є те, що вони виникають і розвиваються переважно із приводу особистих немайнових благ людини – життя та здоров'я.

Отже, медичні правовідносини – це суспільні відносини у сфері здійснення медичної діяльності, а саме в медицині, які врегульовані нормами цивільного права, адміністративного тощо (тобто нормами різних галузей).

Таким чином, медичні правовідносини – це вид суспільних відносин, комплексного характеру, що охоплюють відносини в сфері охорони здоров'я, у тому числі відносини при здійсненні медичної діяльності, при наданні медичної допомоги, а також пов'язані з ними відносини щодо здійснення медичного обслуговування населення.

2. Класифікація медичних правовідносин

- ▶ Критеріями класифікації правових відносин у сфері охорони здоров'я є:
 - ▶ а) співвідношення взаємних прав і обов'язків суб'єктів;
 - ▶ б) напрями медичної діяльності;
 - ▶ в) ступінь визначеності суб'єктного складу;
 - ▶ г) характер дій зобов'язаного суб'єкта.
- Класифікація медичних правовідносин.

I. Залежно від співвідношення взаємних прав і обов'язків суб'єктів:

- ▶ 1) вертикальні, що характеризуються наявністю в однієї сторони державно-владних повноважень щодо другої сторони відносин (наприклад, відносини у сфері державного регулювання медичної діяльності);
- ▶ 2) горизонтальні, що характеризуються рівністю сторін. (наприклад, відносини між закладом охорони здоров'я з одного боку і пацієнтом з іншого).

II. За напрямками діяльності поділяються на правовідносини у сфері:

- ▶ 1) проведення санітарно-гігієнічних і протиепідемічних заходів;
- ▶ 2) проведення заходів щодо профілактики виникнення особливо небезпечних інфекцій, проведення карантинних заходів тощо;
- ▶ 3) надання безоплатної медичної допомоги;
- ▶ 4) надання платних медичних послуг;
- ▶ 5) здійснення заходів щодо програми добровільного медичного страхування;
- ▶ 6) проведення медичних експертиз;
- ▶ 7) здійсненні примусових заходів медичного характеру тощо.

III. За ступенем визначеності суб'єктного складу:

- ▶ 1) абсолютно визначені – варіант правових відносин, коли носієві права кореспондує невизначена кількість пасивно зобов'язаних суб'єктів права.
- ▶ 2) відносно визначені – варіант правових відносин, коли носієві права кореспондують певні суб'єкти права.

IV. За характером дій зобов'язаного суб'єкта:

- ▶ 1) активні, де змістом обов'язків є здійснення певних позитивних активних дій (виконання своїх обов'язків медичним персоналом тощо);
- ▶ 2) пасивні, що передбачають утримання від вчинення певних дій (не розголошувати лікарську таємницю тощо).

V. За строком дії:

- ▶ 1) короткострокові – здійснення разової дії;
- ▶ 2) середньострокові – проведення лікування;
- ▶ 3) довгострокові – закріплення за особою лікаря, тобто пацієнт може в будь-який час до нього звернутися.

VI. Залежно від спрямованості і цілей встановлення поділяються на:

- ▶ 1) регулятивні правовідносини призначені опосередковувати (регулювати) зв'язки нормального цивільного (торгового) обігу. Вони є типовими для цивільного права. Найчастіше вони встановлюються за допомогою договору. Саме в них проявляється уповноважувальний характер цивільно-правового регулювання;
- ▶ 2) охоронні правовідносини виникають у разі необхідності захисту інтересів учасників цивільного обігу цивілістичними засобами. Підставою їх виникнення є цивільне правопорушення. Права і обов'язки учасників таких правовідносин визначаються не тільки на диспозитивних засадах, а й з використанням імперативного методу.

VII. З урахуванням структури змісту правовідносини можуть бути поділені на:

- ▶ 1) прості правовідносини мають своїм змістом одне право і один обов'язок або по одному праву і одному обов'язку в кожного з його суб'єктів;
- ▶ 2) складні правовідносини характеризуються наявністю кількох прав і обов'язків. Наприклад, у деяких випадках як доповнення до основного зобов'язання (правовідносин) виникають акцесорні зобов'язання (правовідносини), нерозривно з ним пов'язані, тощо.

3. Суб'єкти медичних правовідносин: поняття та особливості

- ▶ Групи суб'єктів медичних правовідносин:
- ▶ 1. Суб'єкти, що отримують медичну допомогу (громадяни України, іноземні громадяни і особи без громадянства – пацієнти. Пацієнт – фізична особа, яка звернулася за медичною допомогою та/або якій надається така допомога. Іноземці та особи без громадянства, які постійно проживають на території України, особи, яких визнано біженцями або особами, які потребують додаткового захисту, користуються такими ж правами і несуть такі ж обов'язки у сфері охорони здоров'я, як і громадяни України, якщо інше не передбачено міжнародними договорами чи законами України.

Суб'єктом медичних правовідносин – пацієнтом – може вважатися особа за умови, що вона:

- ▶ 1) виявила бажання або дала згоду на надання їй медичної допомоги закладом охорони здоров'я, за винятком щодо особи, яка не досягла віку 14 років, а також особи, визнаної в установленому законом порядку недієздатною, медичне втручання здійснюється за згодою їх законних представників. До кола законних представників належать батьки (усиновлювачі), опікуни, піклувальники або представники тих установ особа.
- ▶ 2) за медичними показаннями потребує отримання медичної допомоги (за винятком деяких випадків).

2. Суб'єкти, що надають медичну допомогу – заклад охорони здоров'я (державні, комунальні та приватні) та медичний працівник.

- ▶ Суб'єктом медичних правовідносин заклади охорони здоров'я стають за наявності:
- ▶ а) укладеного з пацієнтом договору на надання медичних послуг (незалежно від способу укладення договору);
- ▶ б) організаційної єдності і відособленого майна, прямо або опосередковано призначеного для надання медичної допомоги; в) державній реєстрації у встановленому законом порядку;
- ▶ г) ліцензії на обраний вид діяльності;
- ▶ д) положення в статутних документах і дозволу органу управління охорони здоров'я на здійснення цього виду лікування;
- ▶ е) належної, підтвердженої документально кваліфікації медичного персоналу, що здійснює конкретні медичні втручання.

3. Суб'єкти, що сприяють наданню медичної допомоги (підрозділи забезпечення – фінансово-економічні, кадрові, соціальні, юридичні служби установ охорони здоров'я).

- ▶ Для того щоб бути суб'єктами медичних правових відносин, необхідно мати правоздатність і дієздатність, котрі об'єднуються поняттям правосуб'єктності.
- ▶ Надання медичної допомоги має на меті поліпшення здоров'я пацієнта і його видужання, яке залежить від рівня знань та досвіду лікаря. Лікар є фахівцем своєї справи і сам вибирає метод лікування, а пацієнт, якщо довіряє лікареві, зобов'язаний дотримуватися рекомендацій лікаря. Таким чином, пацієнт дотримується умов лікування або відмовляється від лікування. Позитивний результат лікування не може бути повністю гарантований лікарем або лікувальним закладом, оскільки результат залежить від індивідуальних особливостей організму пацієнта.

4. ОБ'ЄКТИ МЕДИЧНИХ ПРАВОВІДНОСИН

- Під об'єктом медичних правовідносин необхідно розуміти ті реальні матеріальні і нематеріальні (особисті, духовні) блага, на досягнення яких спрямована реалізація прав і обов'язків суб'єктів медичних правовідносин. Складність медичних правовідносин зумовлює їх складний об'єкт. У загальному вигляді об'єктами медичних правовідносин є особисті немайнові блага людини (життя і здоров'я), процес надання і результат медичної допомоги. Важливо зазначити розбіжність цільових установок різних суб'єктів медичних правовідносин. Якщо для суб'єктів, що надають медичну допомогу, цільова установка полягає, перш за все, в якісному здійсненні лікування, то для суб'єктів, що отримують медичну допомогу, метою переважно є кінцевий результат лікування – одужання.

Основним об'єктом медичних правовідносин є медична допомога і медична послуга.

- ▶ Медична допомога – це діяльність професійно підготовлених медичних працівників, спрямована на профілактику, діагностику та лікування у зв'язку з хворобами, травмами, отруєннями і патологічними станами, а також у зв'язку з вагітністю та пологами.
- ▶ Домедична допомога – невідкладні дії та організаційні заходи, спрямовані на врятування та збереження життя людини у невідкладному стані та мінімізацію наслідків впливу такого стану на її здоров'я, що здійснюються на місці події особами, які не мають медичної освіти, але за своїми службовими обов'язками повинні володіти основними практичними навичками з рятування та збереження життя людини, яка перебуває у невідкладному стані, та відповідно до закону зобов'язані здійснювати такі дії та заходи.
- ▶ Реабілітаційна допомога у сфері охорони здоров'я – діяльність фахівців з реабілітації у сфері охорони здоров'я, що передбачає здійснення комплексу заходів, спрямованих на оптимізацію функціонування осіб, які зазнають або можуть зазнати обмеження повсякденного функціонування у їхньому середовищі.

Медична послуга – це сукупність необхідних професійних дій виконавця медичної послуги, спрямованих на задоволення потреб пацієнта (споживача послуги) в підтримці здоров'я, лікуванні захворювань, їх профілактиці, діагностиці відповідно до згоди пацієнта піддатися конкретному медичному втручанню а медична допомога – це комплекс заходів медико-соціального характеру, що включає профілактичну, лікувальну, діагностичну, реабілітаційну, протезно-ортопедичну і зубопротезну допомогу, спрямованих на встановлення діагнозу, усунення або зменшення симптомів і проявів захворювання чи патологічного стану, з приводу якого звернувся пацієнт, на нормалізацію його життєдіяльності, покращення чи відновлення, здоров'я, а також догляд та обслуговування дітей, хворих, непрацездатних та інвалідів.

Специфічні особливості медичної послуги:

- 1) невідчутність – її неможливо побачити, почути, торкнутися, будь-яка попередня інформація про неї завжди матиме ймовірний характер, а оцінка споживчих властивостей найчастіше відображає суб'єктивне сприйняття самого пацієнта;
- 2) невіддільність від джерела отримання послуги – надання медичної послуги вимагає особистих контактів пацієнта і лікаря;
- 3) незбереженість – медичні послуги, на відміну від товарів, не підлягають зберіганню і накопиченню з метою подальшої реалізації;
- 4) змінюваність якості надаваної медичної послуги – тобто якість медичної послуги – це сукупність її характеристик і властивостей, що мають емпіричну природу і здатні задовольняти встановленим вимогам; у зв'язку з цим в діагностичному, тактичному і технологічному аспектах якість медичних послуг залежить від кваліфікації лікарів, оснащеності закладу охорони здоров'я, доступності медичної допомоги, а також багатьох інших чинників;
- 5) неоднозначність оцінки результату медичної послуги – на відміну від інших сфер професійної діяльності, в медицині несприятливий і навіть летальний результат не завжди є протиприродним і протиправним, враховуючи особливості організму і характер конкретного захворювання;
- 6) медична послуга – це продукт не тільки виробника (лікаря), а й споживача (пацієнта), будучи сукупністю їхніх узгоджених дій в боротьбі з хворобою.

5. Зміст медичних правовідносин

- Зміст медичних правовідносин складають суб'єктивні права та юридичні обов'язки, які реалізуються в поведінці суб'єктів медичних правовідносин. Наприклад, суб'єктивне право хворої людини у сфері медичних правовідносин полягає в праві погодитися або не погодитися на запропонований лікарем метод лікування, а юридичний обов'язок – виконувати медичні приписи, правила внутрішнього розпорядку закладу охорони здоров'я. В той же час у медичного працівника через особливості професії яскраво виражений обов'язок надавати медичну допомогу громадянам, що мають у цьому потребу, а також суб'єктивне право – відмовитися від подальшого ведення пацієнта, якщо останній не виконує медичних приписів або правил внутрішнього розпорядку закладу охорони здоров'я, за умови, що це не загрожуватиме життю хворого і здоров'ю населення.

6. Підстави виникнення та припинення медичних правовідносин

- ▶ Особливе значення мають юридичні факти, що є тими життєвими обставинами, з якими пов'язано виникнення, зміна або припинення медичних правових відносин.
- ▶ Юридичний факт у сфері надання медичної допомоги – це певні життєві обставини, з якими норми права пов'язують виникнення, зміну або припинення правовідносин у сфері медичної діяльності.”
- ▶ Юридичні факти поділяють за їх зв'язком з індивідуальною волею суб'єкта на дві групи:
- ▶ - події – це юридичні факти, що відбуваються незалежно від волі людини (наприклад, поступлення особи до лікувальної установи у непритомному стані);
- ▶ - дії – це такі факти, настання яких залежить від волі і свідомості людей (наприклад, згода особи на оперативне втручання).

Можна виділити такі загальні підстави припинення медичних правовідносин:

- 1) сторони виконали свої обов'язки, оскільки лікування успішне і пацієнт (в разі необхідності) оплатив лікування;
- 2) на підставі взаємного волевиявлення сторін, які спільно дійшли висновку, що у запропонованій формі немає сенсу в подальшому лікуванні. Необхідно погодитися з твердженням, що сторона, яка в односторонньому порядку відмовляється від договору, повинна направити письмову пропозицію про зміну чи відмову від договору другій стороні за договором.
- 3) правовідносини можуть бути припинені і без спільного волевиявлення. Це право є як у лікаря, так і у пацієнта в разі неможливості здійснення лікування або якщо лікування не дає результату;
- 4) пацієнт має право залишити медичний заклад і перервати лікування на власний розсуд (незалежно від стану здоров'я), що впливає зі свободи укладення договору. Це право обмежується у тому випадку, коли своїм рішенням він не ставить під загрозу здоров'я інших (наприклад, інфекційний хворий або психічно хворий, що перебуває на примусовому лікуванні, не можуть залишити місце лікування). Пацієнт має заявити про свій намір. Якщо цей порядок порушено, то такий факт документується, а також про нього у разі необхідності повідомляються відповідні органи влади;
- 5) смерть пацієнта.